

Istra u željezno doba

Slacki, Robert

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:124796>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-08**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Robert Slacki

Istra u željezno doba

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Robert Slacki

Istra u željezno doba

Završni rad

JMBAG: 0303040454, redoviti student

Studijski smjer: prediplomski studiji povijesti

Predmet: Prapovijest hrvatskih zemalja

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: prapovijest

Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, rujan 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

Uvod.....	1
Istraživanja.....	3
Istra- zemljopisne karakteristike.....	6
Histri.....	8
Prapovijesna naselja.....	8
Društveni odnosi.....	10
Privreda.....	12
Pogrebni običaji.....	16
Histarski ratovi.....	18
Zaključak.....	21
Literatura.....	22
Sažetak.....	23
Summary.....	24

Uvod

Željezno doba, prapovijesno je razdoblje koje slijedi nakon brončanog doba. Glavna značajka je razvoj tehnologije kojom su se postizale visoke temperature, potrebne za obradu željezne rude. Takav razvoj metalurgije omogućio je uporabu željeza kao novog materijala za izradu oružja, oruđa i nakita. Početak željeznog doba razlikuje se ovisno o lokaciji i prirodnim uvjetima. U srednjoj Europi pojava uporabe željeza datira se u 9-8. st. pr. Kr. Važna značajka toga razdoblja je razvoj trgovačkih puteva, povećanje broja stanovnika i razvoj različitih etničkih zajednica, početak raslojavanja stanovništva na bogatije i siromašnije, što se jasno može uočiti iz luksuznih grobnih priloga. U Europi, starije željezno doba nazivamo halštatskom kulturom, koje traje do oko 450. god. pr. Kr. dok mlađe željezno doba nazivamo latenskom kulturom, započinje oko 450. god. pr. Kr. i traje do oko 1. st. pr. Kr.¹

Željezno doba Istre započinje krajem 2. tisućljeća pr. Kr. prodorom Histra, naroda indoeuropskog podrijetla. Ne zna se kakav je odnos bio domaćeg stanovništva i Histra prilikom njihova dolaska, no prema dosadašnjim istraživanjima dokazan je kontinuitet življenja i kroz željezno doba na nekim prapovijesnim naseljima, dok na nekima prestaje.² Histri naseljavaju prapovijesna utvrđena naselja nastala na strateškim pozicijama, uzvisinama, u brončano doba, nazivamo ih gradinama ili kašteljerima. Osim što u Istru donose obradu željeza, nosioci su kulture polja sa žarama, običaja spaljivanja pokojnika. Histri su bili poznati po svojim gusarskim aktivnostima i ratovima s Rimljanima, važno je spomenuti razvijenu trgovinu, što se jasno može zaključiti iz mnogih nalaza podrijetlom iz Daunije i Etrurije, imali su također doticaja s Venetima, Japodima, Liburnima i grčkim kolonijama.³ Iako su zauzeli gotovo cijelu Istru, Histri su na rijeci Raši graničili s još jednim narodom, Liburnima. Oni naseljavaju istočni priobalni pojas Istre i kvarnerske otoke, te dalmatinsku obalu i područje između rijeka Zrmanje i Krke.⁴

¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67684>

² Kristina Mihovilić, *Histri u Istri, Željezno doba Istre, Monografije i katalogi 23*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2013., 326.

³ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1606>

⁴ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1537>

Cilj ovoga rada je prikazati razvoj života na teritoriju Istre kroz željezno doba, osvrnuti se na povijest istraživanja, te na istraživače/znanstvenike koji su doprinijeli boljem poznavanju tog prapovijesnog razdoblja. Zatim će biti spomena o samom istarskom teritoriju i njegovim geografskim značajkama. A u centru opisa bit će Histri, njihova kultura, način života, gradine kao mjesto življenja, te na poslijetku ratovi s Rimljanima, koji označuju kraj trajanja željeznog doba Istre.

Istraživanja

Za bolje poznavanje željeznog doba, ključno je istraživanje nekropola. Mnoge podatke o kulturi i načinu života stanovništva saznajemo, prema grobnim žarama i priložima, načinu ukopa, vrsti groba, te prema položaju nekropola unutar ili izvan prapovijesnog naselja. Istraživanja nekropola u Istri, započinju krajem 19. st. Karl Moser vodio je prva iskopavanja željeznodobne nekropole u Bermu, 1883. godine. Radovi su trajali od 29. kolovoza do 12. rujna, vođeni su ime Prähistorische Kommission, a nalazi su pohranjeni u Naturhistorisches – Museum u Beču.⁵ Moser je diplomirao prirodoslovne znanosti na bečkom Sveučilištu 1871. god. U svome rodnome gradu bio je profesor u Staatsrealschule, potom je na državnoj gimnaziji u Trstu predavao biologiju i zemljopis. Dopisnikom Središnjeg povjerenstva za istraživanje i zaštitu spomenika povijesti i umjetnosti u Beču, imenovan je 1890. Uz to bio je član Antropološkog društva Beča. Osim iskopavanja nekropole u Bermu, vodio je mnoga iskopavanja po pećinama Ćićarije. Važna su njegova zaštitna iskopavanja nekropola oko utvrde Socerb, tijekom 1902. godine.⁶ U listopadu 1883. godine, nakon Mosera, iskopavanja nekropole, nastavlja Carlo Marchesetti. Pronađeni nalazi danas se čuvaju u Civici Musei di storia ed Arte u Trstu. Te je iste godine od 15. listopada do 29. studenog, iskopavanja na istom području vodio Andrea Amoroso, u ime Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, te za Museo Provinciale u Poreču. Pronađena građa bila je pohranjena u Poreču, no tijekom previranja za vrijeme Drugog svjetskog rata, je izgubljena. Andrea Amoroso 1883. god., također započinje iskopavanja nekropola Picugi, koja su trajala do 1889. Tijekom iskopavanja, istražio je više od 500 grobova, a nalazi su bili pohranjeni u Poreču. Marchesetti je na istim nekropolama vodio iskopavanja između 1903., 1909., te 1913. godine, nalazi su bili pohranjeni u Trstu. U 19. stoljeću za Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, iskopavanja nekropola uz dolinu rijeke Mirne, nadzirao je Capellari. Tijekom iskopavanja pronađeno je 76 grobova na gradini Sv. Dionizij, te 153 groba na Castellieru/Valaron kod Nove Vasi. Moritz Hoernes iskopavao je na kašteljeru kod Nove Vasi, 1890. god., u ime Antropologische Gesellschaft, dok je u rujnu 1892. radio na gradini Sv. Martin kod Tara.

⁵ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 10.

⁶ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1809>

Istraživanja nekropole u Puli, počela su krajem 19. st. Za vrijeme najintenzivnijeg širenja grada, od 1898. do 1909. godine, trajala su iskopavanja uz istočne obronke pulskog Kaštela, pod vodstvom Antona Gnirsa. Iskopano je oko 1000 grobova, no veliki broj nalaza ostao je bez pripadajuće dokumentacije. Iako je Gnirs objavio dio nalaza i opise grobnih konstrukcija, te crteže predmeta, kako je sam naglašavao, grobovima su izmijenjeni redni brojevi, te ih je gotovo nemoguće usporediti s objavljenim podacima. Nalazi su pohranjeni u pulskom Muzeju. Iskopavanja najznačajnije istarske nekropole gradinskog naselja Nezakcij, započeli su Bernardo Benussi, Piero Sticotti i Bernardo Schiavuzzi, a potom Alberto Puschi. Istraživanja su vođena od 1900. do 1905. god. Za vrijeme istraživanja, iskopano je 114 grobova i grobnica, koncentriranih uglavnom u zapadnom dijelu naselja, unutar bedema, no pronađeni su i nalazi žarnih grobova na širem području naselja, te i izvan bedema. Rezultati dobiveni istraživanjem, objavljeni su kao Volume Unico. Nesazio – Pola, u časopisu *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 22, Parenzo 1905.⁷ U razdoblju između dva svjetska rata nisu izvođena posebna arheološka istraživanja, vezana uz željezno doba. No za to je razdoblje važna objava knjige A. Gnirsa „Istria praeromana“, u kojoj su sakupljeni podatci za vrijeme njegove konzervatorske karijere u Istri. Iz tih podataka saznajemo o uništenoj nekropoli, s grobovima usječenima u stijenu, koju je otkrio između Val Faborso i Val Saline, sjeverno od Rovinja. Još se navode podatci o žarnim grobovima, otkrivenima 1901. god., kod Bala. U knjizi „Italische Gräberkunde“ željeznodobnu Istru u sklopu venetske grupe, prikazali su F. Duhn i F. v. Messerschmidt, uz pregled dotadašnjih radova i literature o tom području, za razdoblje željeznog doba. Tijekom 50-ih godina dvadesetoga stoljeća iskopavane su dvije nekropole, na Kaštelu kod Buja. Branko Marušić 1954., potom Boris Bačić 1955., otkivaju i objavljuju 24 žarna groba. Pronađeni predmeti iz te nekropole, predstavljali su jedinu grupu predmeta s poznatim podacima, iz razloga što je 1947. god., gotovo cjelokupan fundus Muzeja odnesen u Italiju. Međutim nakon pregovora između Jugoslavije i Italije, nalazi su vraćeni 1961. god., no bez osnovne dokumentacije. Istraživanjima na Limskoj gradini, dobiveni su značajni rezultati. Naime Josip Mladin je tijekom iskopavanja od 1960. do 1967., uz glavni gradski bedem, na SZ rubu naselja, istražio 74 žarna groba. Ante Šonje donosi nove podatke o žarnim grobovima na Poreštini, za lokalitete Krug kod Krunčića,

⁷ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 12-14.

Radovac kod Antonci, Dugača kod Varvari, Gradina – Geroldia, Kringa, te Monte Ricco kod Vrsara. Sačuvane podatke o žarnim grobovima, još možemo pronaći u putnim izvještajima Borisa Bačića, Branka Marušića te Štefana Mlakara, iz dokumentacije Arheološkog muzeja Istre. Prema tome, jedan je žarni grob pronađen uz bedem Punte Kašteja kod Medulina, a također je opisan položaj uništene nekropole uz gradinu Preznik ili Oračina kod Puntere. Bačić još navodi podatak o žarnom grobu kod crkve Sv. Fume. U podnožju staroga grada Rovinja 1998. otkrivena je bogata nekropola. Značajan doprinos u poznavanju željeznog doba Istre svojim istraživanjima daje Kristina Mihovilić. Zaposlena je kao kustos u Arheološkom muzeju Istre u Puli od 1974. godine. Dužnost ravnateljice muzeja obnašala je od 2002. do 2006. god. Autorica je mnogih izložbi, monografija i ostalih znanstvenih publikacija.⁸ U novije vrijeme, u Puli, na području četvrti Sv. Teodora, pronađeni su željeznodobni slojevi, između 2005. i 2009. godine. 2007. godine prilikom istraživanja uz JZ kut Arheološkog muzeja u Puli, pronađen je dio željeznodobnog naselja, te nekoliko žarnih grobova. Istraživanjem nalaza iz nekropole Nezakcija, te pojedinih nalaza iz drugih nekropola i naselja, može se pratiti razvoj kulture željeznog doba u Istri. Također se može pratiti kontinuitet pojave obreda spaljivanja, pa sve do događaja zapisanima u antičkim spisima.⁹

⁸ <http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Mihovili%C4%87-Kristina,140.html>

⁹ K. Mihovilić, Histri u Istri, 14-18.

Istra - zemljopisne karakteristike

Poseban geografski položaj i reljefne karakteristike Istre uvelike su odredile njezinu povijest. Istarski poluotok, najveći je na istočnoj obali Jadranskoga mora, smješten u njegovom sjevernom dijelu. Sa sjeverne strane nalazi se planinski masiv Ćićarija i Učka s najvišim vrhom od 1401 m n/v, koji odvaja istarski teritoriji od matičnog kopna, što je za neke narode predstavljalo svojevrsnu barijeru, ali je uvjetovalo i razvoj specifičnog načina života. Istarska je zapadna obala po svome reljefnom obliku vrlo pristupačna, što je uvjetovalo razvoj plovidbe, no to zasigurno ne vrijedi za njezinu istočnu obalu koja je po svome obliku vrlo ne pristupačna, osim ponekih uvala koje su mogle poslužiti za zaštitu prilikom plovidbe Kvarnerom. Istom prevladava sredozemna klima, dok prema unutrašnjosti prelazi u umjerenu kontinentalnu klimu.¹⁰ Prema svojim geološkim obilježjima istarski poluotok se može podijeliti u tri regije: Crvenu - južni dio, Bijelu - istočni te sjeveroistočni dio, Sivu - središnji dio.¹¹ Sve su te značajke utjecale na razvoj poljoprivrede, gospodarstva i trgovine, samim time i na način života stanovnika Istre od prapovijesti sve do danas.

Prostor Istre zbog svojih je karakteristika i smještaja, kroz povijest plijenio pažnju mnogih naroda. Tako su i mnogi grčki pisci i mislioci antičkoga doba poput Hekateja iz Mileta, Aristotela, Kalimaha, Likoforna, Apolonija Rođanina, pisali svoje predodžbe o Istri. O geografiji Istre pisali su Pseudo - Skilak, Pseudo - Skimno, te Strabon.¹² Premda postoji mnogo podataka o povijesti Istre i njenoj geografiji, o kojima su pisali antički pisci, oni mogu biti nepotpuni ili manjkavi, čest je slučaj proturječja koja mogu otvoriti nova pitanja prilikom istraživanja. Takav je slučaj rijeke kod Nezakcija, koju spominje Livije.¹³ Iako su djela vrlo korisna za razumijevanje događaja i upoznavanja s vremenom i prostorom, neki se navodi ne podudaraju sa stvarnim mjestima odnosno događajima. Histre prvi puta spominje Hekatej Milećanin u svome radu Obilazak Zemlje, nastalom između 560. i 480. god. pr. Kr.¹⁴ Zapis u kojemu se spominje plovidba istarskom obalom, te da iza Veneta dolazi narod Istra, nastao je u

¹⁰ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28002>

¹¹ Damir Magaš, *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju i Izdavačka kuća Meridijani, Zadar, 2013., 154-157.

¹² Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 1997., 20.

¹³ M. Križman, *Antička svjedočanstva*, 22-23.

¹⁴ M. Križman, *Antička svjedočanstva*, 28.

4. st. pr. Kr. u Periplu Pseudo- Skilaka. U Periegezi, Pseudo - Skimno krajem 2. st. pr. Kr., spominje Kelte te navodi Venete i Histre kao njihove susjede.¹⁵ Strabon u svome djelu Geografija, koje je sačinjeno od 17 knjiga nekoliko puta spominje područje Istre i Jadranskoga mora. Po prvi puta se spominje kada Strabon raspravlja o Argonautima i ušću Dunava, u prvoj knjizi. Ponovno spominje Jadransko more i otoke u kontekstu šire slike Sredozemlja, u drugoj knjizi. U petoj i sedmoj knjizi spominje pulsku luku, primorske pokrajine, Istre kao narod te jadranske otoke.¹⁶ Pomponije Mela u svojoj Korografiji, govori o Histrima, te ih ubraja u ilirska plemena nastanjena na jadranskoj obali, međutim ističe Ilire u pravom smislu. Važno je navesti Ptolomeja koji u svome djelu nazvanom Geografske upute, navodi da istarski poluotok započinje kod Rižane, a završava na rijeci Raši, kod Labina. Ističe kako nakon Istre u Italiji, slijedi obala Liburnije u Iliriji.¹⁷

¹⁵ K. Mihovilić, Histri u Istri, 24.

¹⁶ <http://istrapedia.hr/hrv/2396/strabon/istra-a-z/>

¹⁷ K. Mihovilić, Histri u Istri, 26.

Histri

U Istru krajem 2. tisućljeća pr. Kr. prodire nova kulturna i etnička grupa, koja donosi novi oblik ukopa pokojnika. Ta se grupa povezuje s Histrima, narodom indoeuropskog porijekla, u starijoj literaturi njih svrstavaju među Ilire, no nova su istraživanja pokazala da to nije točno. Danas znamo da Iliri nisu svoju vlast proširili do Istre, te da naziv područja provincije Ilirika, koji je obuhvaćao u jednom trenutku istarski poluotok nema etnički karakter, već samo upravni.¹⁸ Histarskim prodorom u Istru, započinje njezino željezno doba, koje traje do rimskog osvajanja.

Prapovijesna naselja

Uz željezno doba Istre veže se tip utvđenih naselja, smještenih na strateški važnim položajima, najčešće uzvisinama, koji nastaju tijekom brončanoga doba, a nazivamo ih gradinama ili kašteljerima. Prvi je popis gradinskih naselja načinio Pietro Kandler, popisavši 321 gradinu na istarskom području, smatrajući ih rimskim utvrđenjima.¹⁹ Histri su naselili gradine, prema tome se može odrediti područje na kojemu su živjeli. Gradine su bile sigurna mjesta, ograđena kamenim bedemima koji su se prilagođavali prirodnoj konfiguraciji terena. Materijal za gradnju, odnosno kamen obrađivao se na licu mjesta, lomljenjem i oblikovanjem. Takva je vrsta gradnje utjecala na ravnjanje brda, gdje se onda nalazio središnji plato ili su stvarane terase koje su se nalazile na padinama. Može se reći da je gradnja također ovisila o prirodnim uvjetima, odnosno o situaciji na određenom lokalitetu. Tako je upravo o tome ovisila veličina bedema, koji su građeni pravilnim slaganjem kamena s dva lica, dok je središnji - unutrašnji prostor bio ispunjen šutom, odnosno ostacima preostalima prilikom lomljenja i oblikovanja većih kamenih blokova. Na taj se način razlikuju primjerice gradine na Velikom Brijunu, Nezakciju i Limu, koje su građene kamenjem manjih dimenzija, gdje je mjestimično umetnut veći blok, dok gradine Monkodonje i

¹⁸ Robert Matijašić, „Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Zagreb, 1993, 572.

¹⁹ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 32.

Kunca imaju zidine složene od pretežito većih kamenih blokova. Utvrđena naselja imala su još jedan sustav osiguranja, a to su zamršeni sustavi ulaza. Naselja koja su posjedovala više pojaseva bedema, imala su svaki slijedeći ulaz dislocirano postavljen od prethodnog, na taj se način stvarao svojevrsni sistem labirinta koji je otežavao kretanje prilikom mogućeg napada. Na samim ulazima dograđivali su dodatna pojačanja koja su otežavala mogući prodor. Valja spomenuti da su na pojedinim gradinama, pred bedeme postavljali okomito oštro kamenje, čija je uloga bila usporiti neprijateljski juriš na zidine.²⁰ Nastambe su unutar utvrđenih naselja građene s kamenim temeljima, pravokutnoga oblika. Prema pretpostavci bile su nadograđene od drva, na što ukazuju nalazi drvnih ostataka na prepečenoj zemlji. Bruna Forlati Tamaro prilikom istraživanja primjećuje da su podovi kuća dijelom usječeni u živu stijenu. Također i Boris Bačić za vrijeme istraživanja, zamjećuje da se pojedine kuće oslanjaju na zid koji pridržava terasu.²¹ Pretpostavka je da su kuće i nastambe morale pratiti obrambeni pojas, a u to su uključene i komunikacije.²² Bedemi, zidovi, nastambe, prostori za životinje, zauzimali su mnogo prostora unutar gradine. No gradina odnosno kašteljera ima raznih veličina, one su podijeljene na velike, srednje i male. Tako se velikim gradinama smatra one čiji promjer iznosi preko 100 m, primjerice Monkodonja, Vrčin, Vintijan. Srednjima se smatre one gradine čiji promjer iznosi od 50 do 100 m, kao što su Brdo, Morozula, Mrvazina. Dok se malim gradinama smatra one čiji promjer iznosi do 50 m, a to su primjerice Pricejak, Rompelak i Bumberić.²³ Treba uzeti u obzir da je teško odrediti točne podatke vezane uz nalazišta, zbog nepristupačnosti terena, te zbog nastalih raznih preinaka. Iz toga se razloga za većinu navode približni podatci.²⁴ Postoji više oblika gradina, a najčešće su kružnog oblika, potom ovalnog, potkovičastog, te četvrtastog, dok je poseban reljef terena uvjetovao stvaranje gradine nepravilnog oblika.²⁵ Danas je na istarskom prostoru utvrđeno 436 nalazišta gradinskih naselja, od kojih 240 odnosno 55% spadaju u sigurne, dok 196 to jest 45% gradina su upitne.²⁶ Na gustoću naseljenosti uvelike je utjecao reljef područja. Tako su neke od gradina bile samo privremeno naseljene, dok su druge bile trajno. Prostor Crvene Istre

²⁰ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 36-38.

²¹ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 44.

²² K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 52.

²³ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja Gradine Istre u vremenu i prostoru*, Leykam international, Zagreb, 2008., 82.

²⁴ Isto.

²⁵ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 78.

²⁶ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 62.

bio je najgušće naseljen, dok je prostor Sive Istre u kojoj prevladava glineno tlo, gusto naseljen bio uz doline rijeka Mirne i Raše. Bijela Istra bila je slabije naseljena, a veća koncentracija nalazišta vezana je uz prometne pravce. Na to su utjecali prirodni uvjeti koji su prevladavali na tim područjima, plodno tlo, pašnjaci, dostupnost pitke vode.²⁷

Društveni odnosi

Histri su za razliku od domaće brončanodobne populacije, osim obrade željezne rude i novoga načina ukopa, razvili političku zajednicu. Na čelu zajednice odnosno saveza nalazio se kralj, a na čelu ostalih rodova nalazili su se poglavari. Na temelju bogatih grobnih priloga može se uočiti izdvajanje vladajućeg sloja.²⁸ Bogatsvo histarskoga vladajućega sloja može se vidjeti prema nalazima luksuzne robe koja se uvozila iz stranih radionica. Histri od 9. st. pr. Kr. stvaraju trgovačke veze s južnoitalskim narodima, što pokazuju nalazi daunijske keramike, te razni metalni proizvodi. Tijekom 7. st. pr. Kr. u Nezakciju izrađuju se kameni spomenici i ploče ukrašene svastikama, te spiralama. Na spomenicima mogu se uočiti utjecaji etruščanske kulture.²⁹ No direktne veze između Etruščana i Histra stvaraju se od 6. st. pr. Kr. što dokazuju nalazi brončanih lepeza iz Nezakcija, Picuga i Berma. Naravno treba naglasiti da su takvi luksuzni predmeti bili u vlasništvu imućnijih Histra, što ukazuje na društveno raslojavanje stanovništva. Valja spomenuti da nastankom Spine i Adrije, trgovačkih centara Grčke i Etrurije, na ušću rijeke Po, veze s istarskim poluotokom postaju sve snažnije. Na taj način do Histra dolaze ne samo etruščanski proizvodi, već i proizvodi iz grčkih radionica poput crnofiguralne i crvenofiguralne keramike, te s krajem 4. i prelaskom u 3. st. pr. Kr. proizvodi iz sjevernojadranskih radionica. U tom se vremenu također javlja etruščansko - kampanska keramika zdepastih i teških oblika, premazana crnim firnisom, na što ukazuje nalaz iz nekropole u Picugima. Rimskom dominacijom i političkom romanizacijom Etruščana, prestaju veze s Histrima.³⁰ Potrebno je još spomenuti nalaze iz bogatog groba 12, iz Nezakcija u kojemu je pronađena velika količina uvoznih proizvoda. S ulomka jedne situle koja

²⁷ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 66.

²⁸ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 45.

²⁹ Kristina Mihovilić, *Histri i Etruščani, Monografije i katalogi*, Arheološki muzej Istre, Pula, 1996., 24-26.

³⁰ Isto.

pripada razdoblju s kraja 6. te početka 5. st. pr. Kr., prikazane su slike koje predstavljaju svakodnevni život. Osim toga prikazana je povorka velikodostojnika koju tijekom svečanosti opslužuju sudionici, što daje uvid u stil života histarske aristokracije. Treba istaknuti kako količina, kvaliteta i izrada situla, te ostalih proizvoda ukazuje na rad domaćih majstora, prema narudžbi imućnijih Histra. Prema prikazu pomorske bitke na situli iz Nezakcija, pronađene 1981. godine u grobnici koja se nalazila u temeljima antičkoga hrama, možemo zaključiti da se u histarskome društvu izdvajao sloj vojnika. Iako je oružje rijetkost, pronađeno je u bogatim grobovima ratničkoga sloja.³¹ Na spomenutoj situli s motivima pomorske bitke, prikazan je brod, što svjedoči o važnosti pomorstva narodu istarskog poluotoka. Slični brodovi sigurno su plovili sjevernim jadranskim akvatorijem. Spominju se u antičkim izvorima, brodovi naziva *lembus*, koji su se koristili za gusarenje po Jadranu. Bili su to brzi brodovi na vesla, kojima se lako upravljalo, a mogli su imati od 16 do 50 veslača.³² Analizom prikaza sa situle iz Nezakcija, ustanovljeno je da se radi o brodu koji je imao dvostruku funkciju, za ratovanje i za potrebe trgovine. Smatra se da mu je dužina iznosila između 12 i 18 metara, te da spada u tip lembe odnosno serilije ili serille, brodova izrađenima pomoću tehnike šivanja, s križnim četvrtastim jedrom na jarbolu.³³ Histri su bili poznati po gusarenju, što će Rimljanima biti jedan od povoda za pokretanje rata.

³¹ K. Buršić-Matijašić, Gradinska naselja, 46.

³² K. Buršić-Matijašić, Gradinska naselja 46.

³³ Klara Buršić-Matijašić, „Istra na prapovijesnim morskim putevima“, *Histria antiqua*, Pula, 2012., 21.

Privreda

Privreda koja se temeljila na stočarstvu i poljoprivredi bila je od iznimne važnosti za željeznodobno stanovništvo Istre. Iz sprovedenih istraživanja početkom 20. stoljeća, Anton Gnirs, povjesničar, arheolog i konzervator, pronašao je na području žarne nekropole u Puli biljne ostatke, od kojih su raspoznate neke vrste pšenice i prosa. Puschi je također u vrijeme istraživanja Nezakcija pronašao ječam. Poznate su scene oranja sa situla pronađenih u Nezakciju, na kojima su prikazani orači koji se koriste plugom za oranje zemlje.³⁴ Osim toga na razvoj zemljoradnje ukazuju nalazi raznih alatki i žrvnjeva, te razni oblici posuda koje su vjerojatno služile za pripremanje nekih vrsta pogača ili kruha.³⁵ Alati poput nožića, krampova, motika, bili su načinjeni od kosti ili obrađenih jelenjih rogova.³⁶ Od značajne važnosti za život istarskog čovjeka u prapovijesti, bilo je stočarstvo. Na razvoj te privredne djelatnosti uvelike su utjecala prirodna obilježja koja su prevladavala na istarskom poluotoku. Smatra se da je stočarstvo imalo značajniju ulogu za gospodarstvo u prapovijesti, no to se ne može sa sigurnošću potvrditi. Za držanje stoke potrebna su prirodna obilježja terena, poput prostora za ispašu i dostupnosti pitke vode. Ovisno o godišnjem dobu, bilo je potrebno seliti stoku na nove pašnjake. Prilikom takvih putovanja vjerojatno su stado radi obrane pratili vojnici ili stočari pod oružjem, te su na taj način mogli utjecati na ritam naseljavanja novih prostora, što nam također govori o društvenoj strukturi.³⁷ U Istri su se takve male migracije odvijale zbog povoljnih prirodnih uvjeta, koji su omogućavali ispašu tijekom cijele godine. Podatke o razvoju stočarstva saznajemo: analizom pronađenih životinjskih ostataka, s prikaza na situlama, prema alatkama izrađenima od kosti i rogova. Od životinjskih ostataka pronađenih u Nezakciju, najviše prevladavaju oni koze i ovce, u manjem broju su ostaci svinja i goveda. Analize su također pokazale da se radi o kostima starih životinja, što govori o tome da su se domaće životinje koristile za mlijeko, vunu, kao vučna sila u zemljoradnji i za transport tereta.³⁸ Što se tiče lova i ribolova u željezno doba Istre, vrijedne podatke dobivamo iz

³⁴ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 290.

³⁵ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 28.

³⁶ Cestnik Vojka, *Željeznodobna nekropola Kaštel kod Buja, analiza pokopa željeznodobne Istre*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2009., 115.

³⁷ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 29.

³⁸ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 294.

prikaza sa situla, i sprovedenim znanstvenim analizama ostataka rogova i kosti. Odnos broja pronađenih ostataka, ukazuje da na gradinama prevladavaju kosti domaćih životinja, dok su one divljih prisutne u razmjerno manjem broju. Lovni prikazi na brončanim situlama prikazuju lovce na konjima s kopljima, kao i one koji su u lov išli pješice opremljenima lukom i strijelama u pratnji pasa, te one koji su se koristili mrežama i toljagama. Na gradini u Bermu od domaćih životinja pronađene su kosti ovaca, koza, goveda, konja, svinja, te od divljači kosti jelena i srne. U Puli su dokumentirane kosti vepra.³⁹ Ribolov je također imao važnu ulogu u životu prapovijesnog stanovništva Istre, što se može zaključiti iz brojnih nalaza morskih školjki, čak na lokalitetima udaljenima od morske obale. U literaturi se navode nalazi više vrsta školjki i morskih puževa, te kosti većih riba. Priljepci i morski puževi su se vjerojatno koristili kao mamci, dok su školjke imale dvostruku ulogu, za prehranu i kao ukrasi. Neke od pronađenih školjaka imale su obrađenu površinu, te su bile probušene, vjerojatno su upotrebljavane kao privjesci. Od ribljih vrsta raspoznate su orade, zubaci, očice i jesetra. Za njihov lov korištene su brončane udice, slične današnjima, pronađene na Kašteliru kod Nove Vasi i Limske gradini. Harpuni su također korišteni u ribolovu, pronađeni su na susjednim područjima, prema tome može se zaključiti da nisu bili nepoznati na istarskoj obali. Nalaz koštane igle sa širokom ušicom te plosnatim kopljastim šiljkom, ukazuje na šivanje i moguću uporabu ribarskih mreža, pronađena je u sondi 1 uz AMI.⁴⁰ Važnu ulogu u histarskom gospodarstvu imala je izrada lončarije. Gradinska naselja imala su zasigurno radionice za vlastite potrebe, u kojima su se izrađivali predmeti za svakodnevnu uporabu. U materijalu kojim se izrađivala keramika, odnosno glini, česte su primjese vapnenca ili kalcita. Posuđe i drugi predmeti, poput pršljenova koji su se koristili za tkanje, kalupi za lijevanje metala, te razne figurice izrađeni su najčešće slobodnom rukom. Slama i druge tvari organskog porijekla umiješani su u glinu za izradu utega za tkalačke stanove, za razne podmetače posuda na ognjištima, kao i glinene mase kojima su se oblagali zidovi nastambi. Također među čestim nalazima na gradinama su ulomci masivnih ploča od keramike s okruglim otvorima, što bi zapravo mogle biti peći koje su služile za izradu keramičkih predmeta. Jedan takav primjer pronađen je na Nezakciju, a od ulomaka rekonstruirana je okrugla peć s visokim rubom. Pronađene su još kozice za ognjišta koja se datiraju u 5. i 4. st. pr. Kr., bile su ukrašene stiliziranom glavom ovna. Predmeti takvoga tipa

³⁹ Isto.

⁴⁰ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 298.

pronađeni su u Puli, Kringi i Nezakciju, dok je u Bermu pronađen primjerak s oblikovanom stiliziranom ptičijom glavom.⁴¹ Valja spomenuti nalaze jednostavnih posuda grube izrade, raznih oblika, čija je namjena bila čuvanje hrane, raznih žitarica, ili vode. Prisutni su lonci trbušasti ili ovalni, raznih veličina, koji su služili za pripremu jela. Za pripremu hrane na otvorenim ognjištima, ljudi su se služili pekama, kojih u Istri ima raznih oblika, dok je najuobičajeni zvonoliki oblik. Peke s istarskog područja imale se par okomitih ručki, za razliku od peka pronađenih na drugim područjima. Ukrašene su plastičnim horizontalnim i valovitim rebrima.⁴² U Istri su pronađeni mnogi nalazi importirane keramike i njihove imitacije. Iz toga se može zaključiti da Histri nisu bili samo potrošači, već i posrednici u trgovini keramikom za područja udaljena od mora.⁴³ Na gradinama osim mnogih nalaza keramike, mogu se naći predmeti izrađeni od kosti i rogova, poput spatula, gladilica, raznih igala i šila, što dokazuje da se izrađivala odjeća i obuća, te da su neke lokacije mogle biti zanatska središta.⁴⁴ Histri su se osim izrade keramike, bavili metalurgijom. Iako na istarskom području nema nalazišta rudača, radionice za izradu metalnih predmeta i oružja su postojale, na što ukazuju nalazi iz grobova i ostava. Međutim nalazi kalupa za lijevanje na gradinama su vrlo rijetki. U prilog postojanja obrta za obradu metala u željezno doba, govore nalazi iz dviju ostava datiranih u drugu polovicu 7. ili početkom 6. st. pr. Kr. Jedna od ostava pronađena je kod Kosmatog Kastela, dok je druga pronađena na lokaciji Tivoli, pulskoj periferiji. Ostava iz Tivolija je osim željeznih predmeta sadržavala i ulomke brončanih, te grumenje bronce, što mogu biti karakteristike obrtničke ostave. Nalazi brončnih manžeta, glava igli, te noževa koji su ukrašavani graviranjem, ukazuju na poseban stil izrade istarskih majstora.⁴⁵ Potrebno je spomenuti nalaz vapnenačkog kalupa pronađenog u Nezakciju, koji je služio za lijevanje privjesaka kružnog oblika s upsanim križem, uobičajeni za Liburne. Privjesci su izrađivani od olova, a upravo je veća količina te kovine pronađena također u Nezakciju na području rimskih hramova. Majstori su pri izradi situla koristili olovo u obliku šipki oko kojih je bilo omotano ušće brončanih situla. Takvom je šipkom izrađen privjesak oblika slova omega, također iz Nezakcija. Kositar i olovo su korišteni za krpanje importne keramike, naime česti su nalazi ulomaka posuda povezanih metalnim sponama, hvataljkama ili brončanim trakama. Kositar se

⁴¹ K. Mihovilić, Histri u Istri, 306.

⁴² K. Mihovilić, Histri u Istri, 308.

⁴³ K. Mihovilić, Histri u Istri, 312.

⁴⁴ K. Buršić-Matijašić, Gradinska naselja, 30.

⁴⁵ K. Mihovilić, Histri u Istri, 316.

koristio kao ukras, što je čest slučaj kod pulske nekropole, gdje je kositar na žarama sačuvan u obliku bijele paste. Osim već spomenutih metala obrađivalo se i željezo, na što ukazuju nalazi željeznih grumenja, pronađenih u Sv. Martinu nad Limom i Nezakciju. Iako u Istri nije bilo prirodnih nalaza rudača, ona je mogla pristizati iz rudačom bogatijih krajeva, trgovačkim putevima. Jedan od dokaza koji potkrijepljuju tu teoriju jest, nalaz jedinog tipa mača u Istri, koljenasto zakrivljena, jednorezna mahaira. Na to također ukazuje tehnika lijevanja bronce preko željezne jezgre za izradu igle s više glavica.⁴⁶ U gospodarstvu odnosno istarskoga društva u željezno doba, važnu ulogu imalo je pomorstvo. Kako je već navedeno, Histri su se koristili brodovima, koje u nazivali *serilia*. Takav su tip plovila poznavali Liburni, ali i ostali narodi Mediterana imali su slično brodogradnje. Danas iz antičkih zapisa saznajemo da su se Histri bavili gusarenjem, iskorištavajući morske struje i morske luke. No valja naglasiti kako su Histri razvili vrlo snažnu trgovinu, držeći monopol sjeveroistočnim dijelom Jadrana, što im je donosilo razna bogatstva.⁴⁷

⁴⁶ K. Mihovilić, Histri u Istri, 318.

⁴⁷ K. Mihovilić, Histri u Istri, 320.

Pogrebni običaji

Histri donose u Istru novi pogrebni običaj spaljivanja pokojnika, za razliku od inhumacije pokojnika, što je bilo dio kulture brončanodobnog stanovništva Istre. Alberto Puschi je za vrijeme iskopavanja Nezakcija pretpostavio da su se spaljivanja pokojnika prvo obavljala na području nazvanom „grumazzo“, a zatim među grobovima ili na mjestu ukopa. Prema istraživanjima nekropole Nezakcija utvrđeno je da su ostaci spaljenih kostiju pokojnika pažljivo sakupljeni i spremeni u žare, s oštećenim prilozima ili bez njih, dok su neki ostaci polagani u zemlju i prekriveni pločama. Pronađene su grobne jame ponekad obložene glinom, a ispunjavali su ih ostaci kamenja, lomače i šljunka. Također su zabilježene konstrukcije grobnih jama, koje su bile ispunjene nabijenom glinom, u kojoj je potom bilo iskopano udubljenje za polaganje kosti i priloga. Glineno je udubljenje, bilo još obloženo okomitim kamenim pločicama. Često je zabilježen tip groba „a pozzeto“. Žara je bila položena u udubljenju, na zemlju, sloj šljunka ili kamenu pločicu. To je udubljenje bilo prekriveno s jednom ili više pločica, ili je u nekim slučajevima, bilo je prekriveno jednom velikom kamenom pločom, a i sama žara je obično bila prekrivena posebnom pločicom. Tip groba „a cassetina“ je najbrojniji. Pomoću kamenih ploča, oblikovao se sandučić, koji je potom bio prekriven s jednom ili više većih ploča. S vanjske strane ploče sanduka su često bile zaštićene nakupinama kamenja, koje su pridržavale stranice sanduka. Benussi prilikom istraživanja, opisuje jedini nalaz groba uklesanog u živu stijenu. U slučajevima kada su grobovi sadržavali veći broj ukopa, spaljeni ostaci pokojnika su rijetko položeni na zemlju. Češći je slučaj da su žare zaštićene pločicama, te je cijela jama bila prekrivena s jednom ili dvije veće ploče. Još su dokumentirani veći grobovi oblika četvrtaste škrinje, koja je bila sastavljena od okomitih ploča, koje su izvana bile poduprte zidićima, ili su oblika cele izgrađene suhozidima. Samo dno škrinje, bilo je prekriveno kamenjem, šljunkom ili glinom, a cijela je konstrukcija, također bila prekrivena pločom ili blokom kamena.⁴⁸

Analizirajući žarne nekropole, već u početnim fazama možemo zamijetiti društvene odnose, tj. raslojenost zajednice. Tome zacijelo ide u prilog raspored i grupiranje grobova, te arhitektura nekih nekropola. Naime grupiranje grobova i

⁴⁸ K. Mihovilić, Histri u Istri, 64.

korištenje prostora za više ukopa prikazuje društvene skupine, širih ili manjih porodica. Spol pokojnika određuje se prema kostima, no zbog običaja spaljivanja pokojnika, teško je to utvrediti. Određivanje spola dodatno otežava sadržaj grobnih priloga koji se sastojao od nakita jednostavnog oblika, te maloga broja nalaza dijelova nošnje, igla i fibula, a jednako tako i oružja. Kada je riječ o oružju ono se rijetko javlja kroz željezno doba kao grobni prilog. Prema nalazima iz grobova vlasnici kratkih mačeva, ne ističu se posebno u zajednici, osim po oružju koje je vjerojatno označavalo njihovu ulogu u društvu. Ratnici koji su bili vlasnici koničnih kaciga, datiranih u prvu polovicu 7. st. pr. Kr., pronađenih u Picugima i Bermu, također se posebno ne ističu u zajednici osim po svojoj ulozi.

U pogrebnom su obredu njihove kacige korištene kao urne. Pojavom importne keramike i ostalih predmeta od 8. st. pr. Kr., počinju se isticati imućniji pojedinci ili grupe. Najviše je takvih nalaza u Nezakciju. Na ostalim gradinama poput Kaštela kod Buja i Berma, razlike grobnih priloga u nekropolama nisu toliko znakovite. Međutim nalazi daunijske keramike i brončane lepeze u Picugima i Beramu, daju ukazati na postojanje sloja lokalne aristokracije, koja stupa u kontakte s narodima oko Mediterana.⁴⁹ Najzastupljenija vrsta žara u nekropolama na području istarskog teritorija su keramičke žare, dok su one načinjene od bronce rijeđe, kamene žare pronađene su u dva groba iz Nezakcija.⁵⁰ Položaj većine željeznodobnih nekropola nalazio se uz bedeme gradina. Na taj su način svojim položajem stvarale svojevrsnu obrambenu liniju naselja. Mjesta su značajna osim po zadržavanju duha pokojnika, stvaranje fizičke i duhovne prepreke. I tada je postojalo vjerovanje, da je prokletstvo oskvrnuti pokojnikov grob. Takvih primjera ima više na području Istre, no najvažniji su oni Limske gradine, Berma i Nezakcija.⁵¹

⁴⁹ K. Mihovilić, *Histri u Istri*, 326-330.

⁵⁰ V. Cestnik, *Željeznodobna nekropola Kaštel kod Buja*, 115-117.

⁵¹ K. Buršić-Matijašić, *Gradinska naselja*, 98.

Histarski ratovi

Za poznavanje povijesti ratova između Histra i Rimljana, najvrijedniji je antički izvor *Ab Urbe condita*, Od osnutka Grada, djelo koje je napisao Tit Livije. Rođen i umro (59. god. pr. Kr.- 17. god. po Kr.) u današnjoj Padovi, Livije spada u najznačajnije antičke pisce za povijest Istre. Premda u njegovom radu nalazimo opise histarsko - rimskih ratova, njima valja pristupiti s oprezom zbog piščeve slobode pisanja. Livijevo djelo *Od osnutka Grada*, sastoji se od 142 knjige. Međutim do danas od 142 knjige sačuvano je tek njih 35, i to od 1 do 10 u potpunosti, te od 21 do 45 s prazninama. Dijelove koji su zagubljeni i uništeni, nadopunjuju sačuvani sažetci, ili navodi drugih antičkih pisaca stvorenih na temelju teksta Tita Livija. Zapis o prvom poznatom sukobu između Histra i Rima iz 222. ili 221 god. pr. Kr., nalazio se u dvadesetoj knjizi koja je izgubljena. Također su izgubljena prva poglavlja četrdeset i prve knjige, u kojima je bila riječ o ratu 178./177. god. pr. Kr.⁵² Livije u opisu rata iz 178., navodi mnoge podatke, poput položaja pojedinih tabora, rasporeda vojske na terenu i njihovoj snazi, piše o razmještanju straža i vojnoj logistici, iako nije poznato da je imao vojničkog iskustva. Stoga je moguće da se opisi temelje na Polibijevu tekstu ili tekstu nekog drugog autora. Razlika je u opisivanju druge godine ratovanja, gdje prevladavaju opisi sukoba među zapovjednicima na bojištu, odluke i rasprave vođene u Senatu, te bitka iz 177. godine, u kojoj pogiba 4000 Histra, kako Livije navodi, pritom bez spominjanja mjesta ili kakvih drugih okolnosti povezanih s bitkom. Valja naglasiti kako su prvi zapisi o ratovima između Histra i Rimljana, nastali već za vrijeme održavanja samih bitaka. Naime vojni su zapovjednici, te ljudi koji su činili njihovu pratnju, pisali izvještaje, naravno ističući ili braneći svoju ulogu u događajima. Zasigurno je dio tih tekstova služio za nanošenje štete političkim protivnicima. Ti su tekstovi završavali ne samo pred Senatom, već i u zbirkama konzulskih obitelji, u kojima su se čuvali i postajali dio obiteljske predaje. Moguće je da su putem obitelji, do tih tekstova dolazili mlađi analisti,⁵³ koji su ih potom uklopili u vlastita djela. Treba spomenuti kako mlađi analisti

⁵² M. Križman, *Antička svjedočanstva*, 172.

⁵³ Preteča su historiografa u antičkom Rimu, opisivali su rimsku povijest prema uzoru na stare rimske anale od mitskih početaka do njihova vremena. Događaje su navodili kronološki. Stariji analisti (do početka 1. st.pr.Kr.) pisali su grčki, dok su mlađi analisti pisali latinski., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2452>

nisu prezali pred krivotvorenjem povijesnih podataka, ako je to išlo u prilog imućnoj rimskoj aristokraciji.⁵⁴

Kao što je već navedeno Histri su se bavili gusarenjem po Jadranu, kao jednim vidom gospodarstva. Osim Histra, gusarenjem su se bavili njihovi susjedi s dijela istočne obale Istre, Liburni. Pljačkanje i haranje istarskog naroda sjeveroistočnim Jadranom, nije išlo u korist Rimljanima, čiji su trgovački brodovi plovili u blizini istarske obale, na svojim putovanjima. Iz tog razloga Rim pokreće prvi pohod na Histre, s ciljem suzbijanja gusarske aktivnosti 221. god. pr. Kr. Rimljani prodiru na istarski teritoriji s obale, pritom po prvi puta pobjeđujući Histre, u interesu im nije bilo osvajanje Istre. U svome su naletu Rimljani vjerojatno uništili neke histarske gradine na obali, no za to nema potvrđenih arheoloških dokaza.⁵⁵ Prije početka drugog ratnog pohoda protiv Histra, u Livijevim zapisima spominje se kraljević u liku Epulona, vođe histarskog naroda. Iako su Histri imali razvijenu zajednicu, postojanje kralja Epulona je dvojbeno, kao i njegovo ime. Ubrzo Histri ponovno započinju sa gusarskim aktivnostima, a rimske granice počinju ugrožavati barbarski narodi, Karni i Gali, spuštajući se s Alpa. Nakon što su Rimljani uspješno uklonili neprijateljsku opasnost sa svojih granica, Senat donosi odluku o osnivanju jakog središta, Akvileje, sa statusom kolonije, na svojim istočnim granicama, 183. god. pr. Kr. Osim uloge u zemljoradnji, Akvileja je imala važnu ulogu kao vojničko središte, s ciljem uspostavljanja kontrole nad Istrom, i obrane granica. Zbog osnivanja snažne rimske kolonije, Histri se bune i negoduju. Važno je istaknuti kako je Akvileja bila dobro zaštićena s dvije strane lagunom, dok je s treće strane bila zaštićena rijekom Natisom. Osim toga, Akvileja je bila nastanjena velikim brojem kolonista, što je omogućavalo kontrolu prije svega nad Histrima, ali i Karnima, te Japodima.⁵⁶ Odnosi između Rimljana i Histra ponovno su kulminirali 178. god. pr. Kr. drugim histarskim ratom. Od antičkih pisaca, prije svega Livija, saznajemo tijekom rata. Iz Akvileje prema Histriji s dvije legije kreće konzul Aulo Manlije Vulson. Pritom u luku blizu Štivana (San Giovanni di Duino), uplovljavaju rimski brodovi, dok se vojni logor smješta u unutrašnjosti, kod sela Gorjanskog, kako je ustanovio terenskim istraživanjem Georg Veith.⁵⁷ Još su se dva logora utaborila na istarskom tlu, a jednog je činilo 3000 pripadnika pomoćnih galskih četa, a nalazili su se kod Mokorini. Liniju

⁵⁴ M. Križman, *Antička svjedočanstva*, 175-176.

⁵⁵ R. Matijašić, *Starija povijest Istre*, 572-573.

⁵⁶ Marin Zaninović, *Ilirski ratovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2015., 338-339.

⁵⁷ Isto.

koja je povezivala vojne logore s morem, čuvala je kohorta iz Placentije, odnosno Piacenze, dok je prema histarskoj strani bila postavljena straža. Međutim jednom su prilikom Histri pod vodstvom Epulona, zauzeli jedan rimski logor, te uspostavili kontrolu nad logističkim putem do mora. No kako Livije opisuje, pobjeda barbara nije bila dugog vijeka, jer su Rimljani ubrzo presložili svoje redove i udarili na Histre, koji su se napili slaveći pobjedu. U potpunosti su poraženi, a kralj Epulon je spašen pukom srećom.⁵⁸ Godine 177. pr. Kr. nakon zimovanja, Rimljani ponovno kreću u pohod na Histre. Ovoga put kreću direktnim vojnim udarom, na središte histarske države, Nezakcij. Rimljani su opsjedali gradinu, s priljevom novih snaga rimski je pritisak dodatno povećan, no kako navodi Livije, prijelomni trenutak je skretanje toka rijeke, koja je opskrbljivala Nezakciji pitkom vodom. Time su Rimljani stekli značajnu prednost, koja im je omogućila probijanje histarske obrambene linije. Rimljani su prodorom u Nezakcij, najprije izvršili veliki pokolj, te su zarobili više od 6000 Histra, kako Livije navodi. Također su pronašli velika bogatstva, a kralj Epulon je izvršio samoubojstvo.⁵⁹ Iz tog je rata nastala legenda da su Histri vidjevši svoj neizbježan poraz, radije sami sebi oduzeli život, umjesto da su pali u ruke neprijatelja. Livije u svojim zapisima još spominje postojanje dviju histarskih gradina, Mutile i Faverije, koje su Rimljani pokorili neposredno nakon pada Nezakcija, no smještaj tih gradina nije utvrđen. Padom Nezakcija uspostavlja se rimska vladavina nad Istrom. Histri bivaju prisiljeni plaćati porez rimskoj državi, zabranjeno im je nošenje oružja, kao i gusarenje Jadranom. Treći histarski rat odvio se pod vodstvom konzula Tita Sempronija Tuditana, koji pokreće pohod protiv Japoda i Histra, 129. god. pr. Kr. Završetkom pohoda i pobjedom rimske vojske, Histri u potpunosti priznaju rimsko vrhovništvo.⁶⁰

⁵⁸ M. Zaninović, *Ilirski ratovi*, 340-341.

⁵⁹ R. Matijašić, *Starija povijest Istre*, 573.

⁶⁰ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2182>

Zaključak

Histri svojim prodorom na Istarski poluotok krajem 2. tisućljeća pr. Kr., donose novi običaj ukopa pokojnika, kulturu polja sa žarama. Osim toga Histri usavršuju obradu željezne rude. Oni naseljuju prapovijesna naselja brončanodobnog stanovništva Istre. Prapovijesna naselja nalazila su se na strateški važnim mjestima, najčešće na uzvisinama, uz rijeke ili prometne pravce, nazivamo ih gradinama ili kašteljerima. Iako nema podataka o odnosu između Histra i domicilnog stanovništva, istraživanja su pokazala da je na nekim gradinama prekinut kontinuitet života, dok je na nekima nastavljen i kroz željezno doba. Histri su razvili društvenu zajednicu s aristokracijom i kraljem na čelu. Bavili su se trgovinom, putem koje su stvarali kontakte s ostalim narodima Mediterana. Izrađivali su lončariju i ostale predmete, a bavili su se stočarstvom, poljoprivredom, lovom i ribolovom. Vrlo razvijena grana histarskog gospodarstva bila je gusarstvo, zbog čega će doći u sukob s Rimljanima. Početak rata i osnutak rimske kolonije Akvileje, bio je presudan za Histre. Nakon što su izgubili drugi rat protiv Rimljana, Histri gube svoju samostalnost, čime prestaje željezno doba Istre.

Literatura

- Buršić- Matijašić, Klara, *Gradinska naselja, Gradine Istre u vremenu i prostoru*, Leykam international, Zagreb, 2008.
- Buršić-Matijašić, Klara, „Istra na prapovijesnim morskim putevima“, *Histria antiqua*, Pula, 2012., str., 203-214.
- Cestnik Vojka, *Željeznodobna nekropola Kaštel kod Buja, analiza pokopa željeznodobne Istre*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2009.
- Križman, Mate, *Antička svjedočanstva o Istri*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 1997.
- Magaš, Damir, *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju i Izdavačka kuća Meridijani, Zadar, 2013.
- Matijašić, Robert, „Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Zagreb, 1993., str., 564-585.
- Mihovilić, Kristina, *Histri u Istri, Željezno doba Istre, Monografije i katalogi 23*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2013.
- Mihovilić, Kristina, *Histri i Etruščani, Monografije i katalogi 2*, Arheološki muzej Istre, Pula, 1986.
- Zaninović, Marin, *Ilirski ratovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2015.

Izvori

- <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1606>
- <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1537>
- <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1809>
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28002>
- <http://istrapedia.hr/hrv/2396/strabon/istra-a-z/>
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2452>
- <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2182>
- <http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Mihovili%C4%87-Kristina,140.html>

Sažetak

Histri svojim prodorom na istarski poluotok, za sobom donose mnoge promjene, koje time označuju početak novoga razdoblja, odnosno željeznoga doba. Osim što su se naselili na gradinama, mjesto života domicilnog brončanodobnog stanovništva, unijeli su novu kulturu življenja. Prije svega značajna je promjena rituala pokapanja, od inhumacije pokojnika, u incineraciju tj. spaljivanje tijela pokojnika, te pohrane ostataka i pepela u grobne žare, koje su se zatim pokapale. Također je važno napomenuti stvaranje društvenih zajednica s aristokracijom i kraljem na čelu. Histri su razvili proizvodnju i trgovinu keramikom, bili su u doticaju s mnogim narodima i kulturama Mediterana, osim toga usavršili su obradu metalnih ruda. Značajan dio privrede činili su prije svega stočarstvo, poljoprivreda, lov i ribolov. Još jedna grana koju možemo smjestiti u gospodarstvo, bila je vrlo razvijena, a to je gusarstvo. Naime Histri su se poput svojih susjeda Liburna, s kojima su graničili na rijeci Raši, imali brodove nazvane serilija. Njima su pljačkali trgovačke brodove, i time dolazili u posjed vrijedne robe. Rimski su brodovi plovili duž istarske obale, zbog čega su bili česta meta pljačkanja, što je naposljetku uzrokovalo početak vojnih sukoba s Histrima, od kojih se najznačajniji odvio 178./177. god. pr. Kr. Takav slijed događaja označiti će kraj neovisnosti Histra, te njihovo uklopljavanje u rimsku sveru utjecaja, čime završava željezno doba Istre. Istra dobiva naziv prema Histrima, što je zasigurno najpoznatije nasljeđe toga vremena.

Summary

When the Histri tribe penetrated the Istrian peninsula, they brought many innovations to the area, which would mark the beginning of a new era – the Iron Age. They inhabited hill-fort settlements, where the local bronze-age people had lived, but at the same time they introduced a new way of living. First of all, a major difference was the new burial ritual, interment was replaced with incineration, and the remains and ashes would be kept in urns which were then buried. It is also important to note the introduction of a social system with aristocracy and the king as the leader. The Histri developed ceramics production and trade and they maintained connection with many peoples and cultures of the Mediterranean. Furthermore, they advanced the iron ore production and processing. Major elements of their agriculture were the cultivation of animals and plants as well as hunting and fishing. Piracy could be considered as another branch of economy in which the Histri were very successful. Same as their neighbours on the Raša river, The Liburnians, they sailed in ships called the serilia. They would attack and rob ships of their valuable cargo. The Romans used to sail along the Istrian coastline and thus became a permanent target of the pirates. This fact would in the end lead to military combats between the Romans and The Histri with the most significant battle taking place in 178/177 B.C. This course of action would result in a loss of independence for the Histri as they fell under the Roman influence and ruling, which marked the end of the Iron Age in Istria. The peninsula was named after the Histri tribe and this remains the most significant memento of those ancient times.